

KNJIZEVNOST

Novejši krasoslovni učbeniki

Po izidu učbenikov J. Jenningsa, M. M. Sweetingove in opisov krasa na severni polobli v knjigi »Karst«, o čemer je poročal Geografski vestnik 1973, je izšlo nekaj novih učbenikov in monografij, ki pomenijo nov korak v razvoju krasoslovja.

V izdajanju krasoslovnih objav se je poleg krasoslovnega in speleološkega inštituta Gorkijeve univerze v Permu v Sovjetski zvezi uveljavila še geografska fakulteta moskovske univerze. Med pomembnimi deli je omeniti zlasti dve izpod peresa tamkajšnjih profesorjev geografije, Gvozdeckega in Čikiševa.

N. A. Gvozdeckij, Problemi izučenja karsta i praktika (Vprašanja preučevanja krasa in praktika), 391. s., 45 podob. Moskva 1972.

Knjiga je namenjena, kot beremo v uvodu, znanstvenim delavcem in delavcem v praksi, geografskim in geološkim aspirantom in študentom in je zanimiva tudi za turiste in športnike-speleologe. Poleg že standardnih poglavij najdemo še nekaj posebnih. Tako je na primer poglavje o tipologiji krasa, s čimer se je avtor najbolj raziskovalno ukvarjal. Čeprav je v predhodnih poglavjih kras dokaj podrobno tipiziran (pokriti, zakriti, in podobno), je na karti evropskega dela Sovjetske zveze kras rajoniran le po dveh vidikih, glede na litoško podlago in glede na splošne geografske regije. Na tej karti spoznamo široko razprostranjenost krasa v gipsu, anhidritu in v soli, kar je v Jugoslaviji redkost. Posebno zanimanje vzbudita tudi dve poglavji o rudnem krasu in o praktičnem pomenu raziskovanja krasa v SZ. Rudni kras, ki je v znatni meri skriti kras (v smislu Slovenske kraške terminologije, Ljubljana 1973, s. 18), ima velik pomen za sovjetsko rudarstvo.

Snov iz 44 strani dolgega poglavja z naslovom »Vpliv geoloških, geografskih pogojev in delnih sestavin geografskega okolja na razvoj krasa« najdemo, bolj poglobljeno in razširjeno, obdelano v knjigi:

A. G. Čikišev, Geografičeskie uslovia razvitija karsta (Geografski pogoji kraškega razvoja), 115 s., 36 podob, broš., Moskva 1975.

Obdelani so geološki vplivi, vloga reliefa, klime, naravnih voda, prsti, rastlinstva, živali, mikroorganizmov, prirodnih kompleksov in antropogeni dejavniki za razvoj krasa. V knjižici so nekatere dragocene karte za evropski del SZ kot na primer za število dni z določeno zemeljsko temperaturo, pH talne raztopine, ogljikovodikova produkcija v tleh, kar vse po svoje osvetljuje vlogo temperature in padavin na korozijo.

Za obe omenjeni knjigi je mogoče reči isto kot za podobni starejši učbenik G. A. Maksimoviča:* natrpani sta s kvantitativnimi podatki iz obilice uporab-

* Osnovni karstovedenja, I, 444 strani, Perm 1964. Osnovi karstovedenja, II, 529 s., Perm 1969.

ljene literature, med katero je v ospredju vzhodnoevropska in zlasti sovjetska književnost. Obe pričata o hitrem razvoju sovjetskega krasoslovja, ki je na nekaterih področjih doseglo, ponekod pa preseгло evropsko raven. Da se je krasoslovje razvijalo dokaj samosvoje in da zahodnejši krasoslovci o tem razvoju niso bili obveščeni, dokazuje primer F. F. Lapteva, ki je že l. 1959 teoretsko utemeljil korozijo mešanice. To je na zahodu po zadnji vojni na novo odkril prof. dr. A. Bögli. O tem poročata obe imenovani knjigi.

L. Jakucs, Morfogenetics of karst regions (Morfogenetike kraških regij). Variants of karst evolution. 285 s., 38 fotografij, 100 risb, Budapest 1977.

To je popravljen in razširjen prevod v madžarščini napisane knjige istega avtorja. Na str. 19 beremo, da sta v naslovu združeni dve znanosti, o morfologiji in o genetiki. Slednje smo doslej imeli za poseben vidik pri preučevanju oblik. Uvodoma beremo tudi Jakucsovo definicijo krasa, ki je v tej knjigi obravnavan kot trenutno stanje geomorfogenetskih procesov in kar Jakucs postavlja nasproti dosedanjim naziranjem. Skratka, v vsej knjigi je očitna težnja, postaviti krasoslovje na nove temelje.

Glavnino knjige zavzema dinamična kraška geomorfologija. Obravnava različne vplive na kraške procese in njihove učinke, kar združuje v naziv »variance«. Beremo o petrovvariancah, klimovvariancah, morfovvariancah, erozijskih variancah, antropovvariancah, o vplivu prsti. Bolj kot drugi doslej je Jakucs predstavil korozijo kot mozaik, ki jo določujejo drobni, doslej komaj opaženi dejavniki. Med njimi se je Jakucs doslej največ raziskovalno ukvarjal z razlikami v mikroklimi vrtač, pri čemer se je lahko naslonil na ustrezno madžarsko klimatološko literaturo. V »Morfogenetikah« najdemo povzetek njegovih zaključkov iz prejšnjih razprav. Bogato je tudi poglavje o biokemičnih procesih in o mikroorganizmih v tleh. Nekateri Jakucsevi zaključki so zelo drzni (npr. procentualni vpliv CO₂ različnega porekla za kraško denudacijo oziroma kemično erozijo po svetu). Značilen je primer različnih sistemov kraškega pretakanja. Delitev krasa glede na vodni pretok je že prej opravil pri nas P. Habič in v sovjetski literaturi G. A. Maksimovič. To delitev, a bolj razčlenjeno, najdemo kot originalno v Jakucsevih Morfogenetikah. Osnovna dva tipa, stekanje v kras iz nekrškega obrobja in raztekanje s krasa, imenuje antigeni in alogeni tip in njune učinke zasleduje ne le v reliefu in v geotektoniki, temveč tudi v jamah, vodnih razmerah, procesih itd. Skratka, Jakucs se nam v knjigi predstavi kot enfant terrible v krasoslovni literaturi. Prepustimo času, da bo povedal, kaj je v njegovi knjigi zrna in kaj so pleve. Med zelo številnimi tezami v zaključnem poglavju, ki nosi naslov »Tematski pregled tez, ki so v ospredju te knjige« — mnoge med njimi so že ustaljeni dosežki svetovnega krasoslovja — je med drugim trditev, da bi lahko v Jugoslaviji kmetijsko izkoristili 1000 km² (?) v kraških poljih poplavljenih zemljišč, če bi odstranili zamaške v ponorih, ki da so večidel le naplavine lesa (s. 244). Na žalost stvari niso tako preproste.

J. G. Zötl, Karsthydrologie (Kraška hidrologija). 291 s., 114 podob., Wien 1974.

Po O. Lehmannovi »Kraški hidrologiji« iz l. 1932 smo končno dobili moderni kraško-hidrološki učbenik, v katerem so združeni zares obilni dosežki te znanstvene veje v zadnjih štiridesetih letih. Kot kraška geomorfologija se tudi kraška hidrologija razvija v okviru raznih strok, hidrologije, geologije, geografije in speleologije. Čeprav je avtor po osnovni izobrazbi geograf, je uvodni »Splošni geografski uvod« pičel in obsega le 22 strani. V njem opisuje vpliv litologije in klime na kras po svetu. Daleč največ obsegata poglavji »Vodno pretakanje v zkraselih kamninah« in »Primeri hidrogeoloških izkušenj pri gradnji tehničnih objektov v kraških področjih«. Najbolj tehtno je napisana snov, s katero se je avtor sam raziskovalno ukvarjal — ugotavljanje podzemljskih vodnih zvez. Naj pri tem omenim, da se Zötl strinja z lokalno omejeno gladino kraške vode, ker je do tega prišel pri raziskovanju Severnih Apneniških Alp in ker je našel za to dokaze v nekaterih plitvih kraških predelih. Soglaša (s. 258) z naziranjem,

da poteka zakrasevanje v glavnem v zgornjih plasteh, do 100–200 m globine, čeprav sega kraško pretakanje mnogo globlje. Četudi je hidrologija daleč v ospredju, Zötl ne zanemarija kraške morfologije. Ugotavlja, da se podzemeljska hidrografska mreža z veliko zamudo prilagaja morfološkem razvoju v nekrški okolici, ki določuje erozijsko bazo. Zato meni, da lahko morfogenetske raziskave bistveno osvetlijo kraško pretakanje.

Knjiga je obenem priročnik za tehnična kraška hidrološka dela. Založba Springer je omogočila tehnično izvrstne skice in skoraj luksuzen tisk. Škoda, da avtor ni na tekočem glede najnovejših kraškomorfoloških dognanj po svetu.

M. D. Bleahu, *Morfologia carstică*. 590 s., 184 risb, 101 fot., București, 1974, broš.

Bleahuva »Kraška morfologija« je do neke mere pravo nasprotje »Morfogetnetike«, ki jo je napisal prof. geografije v Szegedu Jakucs. Bleahuv učbenik je soliden pregled kraške geomorfologije na podlagi resnično izrabljene in ne samo v seznamu navedene literature. Skupen pa jima je do neke mere morfodinamičen pogled na kraško geomorfologijo. Pri tem daje Bleahu velik pomen litoškimi pogojem, ki so v knjigi izredno drobno obdelani. Svetovna razgledanost avtorja se vidi tudi pri hidrološkem pregledu.

Da o tej knjigi tu ne bo več govora, je kriv jezik, v katerem je knjiga objavljena. Romunski tekst ne pojasnjuje kak mednarodni jezik, ne pri skicah in fotografijah in ne v povzetku. Če knjiga ne bo prevedena v kak mednarodni jezik, najbrž ne bo imela večjega vpliva na svetovno krasoslovje, kar je škoda.

V poročilu o učbenikih Gvozdeckega, Čikiševa, Zötl in Jakucs, jugoslovanski krasoslovci ne moremo molče mimo naslednjega. V njih sta Dinarski kras kot klasično kraško ozemlje in jugoslovansko krasoslovje upoštevana znatno manj kot v učbenikih, o katerih smo poročali v starejših Geografskih vestnikih. Gvozdeckij se je v svojem historičnem pregledu krasoslovja sicer omejil že z naslovom poglavja na Sovjetsko zvezo, toda med pregledom krasa po svetu je Dinarskemu Krasu odmerjena le ena stran teksta. Jakucs sicer večkrat omenja primere z Dinarskega krasa, toda jugoslovansko krasoslovje, ki je delno sicer zastopano v pregledu literature, med tekstom skoraj da ni upoštevano. V 64 strani dolgem poglavju z naslovom »Vzorčne pokrajine in pojavi kraškega otekanja« najdemo med opisom Dinarsko-grškega krasa v Zötlvi knjigi prikaz hidroloških razmer na slovenskem krasu — v petitu pod črto. Tu ni mesto za razglabljanje, zakaj novejši učbeniki — Bleahuv je izjema — vedno manj upoštevajo naš kras in našo znanost. K temu je gotovo pripomoglo tudi nezadovoljivo objavljjanje naših rezultatov v mednarodnih jezikih. Gotovo pa do tega prihaja tudi iz naslednjega vzroka. Večina avtorjev je raziskovala poglobitvene kraške predele sveta in ti predeli so tudi bolj v ospredju njihove knjige. Pri nas pa stavljamo takemu raziskovanju tujcev skoraj nepremostljive ovire, ki so z gledišča strateške varnosti sicer razumljive, a prinašajo udarec ugledu posestnikov klasičnega krasa.

I. Gams

O geografiji Jugoslavije

Sozialgeographische Fragestellungen, Beiträge zum Symposium in Ljubljana/Maribor in Oktober 1975, Materialien 5, Geographisches Institut der Universität Frankfurt, Frankfurt am Main 1976.

Peta številka publikacije geografskega inštituta univerze v Frankfurtu pri naša enaindvajset referatov z medinstitutskega posveta sodelavcev geografskega inštituta univerze v Frankfurtu in inštituta za geografijo univerze v Ljubljani, ki je bil v Ljubljani in Mariboru. Vsebina posveta je bila metodologija socialno-geografskega znanstveno-raziskovalnega dela ob primerih konkretnih raziskav sodelavcev obeh institucij, to je na primerih Slovenije in gospodarskega in populacijskega zgoščenega območja Frankfurta.